

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

## کار کودکان از دیدگاه فقه اسلامی

استاد راهنما:

دکتر علیرضا ابراهیمی

نگارنده:

فاطمه یزدانی جو

زمستان 1400



تاریخ جلسه دفاع: ۱۳۹۸/۰۷/۲۵  
شماره پرونده: ۹۸۲۲۰۶۲۰۱۱

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشريف

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد (تابپوسته) خانم فاطمه یزدانی جو

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی به شماره دانشجویی ۹۸۲۲۰۶۲۰۱۱ دوره نوبت دوم

تحت عنوان کار کودکان از دیدگاه فقه اسلامی

با حضور هیات داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۱۴۰۰/۱۱/۲۸ تشکیل گردید. در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع

قرار گرفت  قرار نگرفت  و نامبرده نمره با عدد ۱۸ با حروف خوب  با

درجه عالی  خیلی خوب  خوب  متوسط  مردود  دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
علیرضا ابراهیمی	استاد راهنما	استادیار	
عبدالله امیدی فرد	استاد ناظر	دانشیار	
حمیده خانم عبداللهی علی بیگ	نماینده تحصیلات تکمیلی و ناظر شکلی	استادیار	

معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشگاه

نام و امضاء

مدیر خدمات آموزشی

نام و امضاء

ماده ۲۳ این نامه کارشناسی ارشد سال ۱۳۹۲، نمره پابل نمره در میانگین کل محاسبه ستوده و ارزشیابی آن به صورت کلی و به شرح زیر انجام میشود.  
 \* بر فواید کمتر از ۱۴  
 \* متوسط (۱۵ - ۱۷)  
 \* خوب (۱۸ - ۱۹)  
 \* خیلی خوب (۲۰ - ۲۱)  
 \* عالی (۲۲ - ۲۳)

نشانی:  
 قم: جاده فدیه اصفهان  
 دانشگاه قم  
 کد پستی: ۳۷۱۶۱۳۳۶۱۱  
 تلفن: ۳۲۸۵۳۳۱۱  
 فون نویسی:  
 معاونت آموزشی ۳۲۸۵۵۲۸۲  
 معاونت اداری ۳۲۸۵۵۲۸۶  
 معاونت دانشجویی ۳۲۸۵۵۲۸۸



تاریخ: \_\_\_\_\_  
شماره: \_\_\_\_\_  
پیوست: \_\_\_\_\_

مدیریت تحصیلات تکمیلی  
«عهد نامه اصالت پایان نامه مطلع کارشناسی ارشد»

بسمت خدمت فاطمه یزدانی جو دانشجوی مطلع کارشناسی ارشد (شیبسته) به شماره دانشجویی ۹۸۲۴۰۲۲۰۱۱ مر زشته فقه و مبانی حقوق اسلامی که در تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۲۸ از پایان نامه خود تحت عنوان گزار کودکان از دیدگاه فقه اسلامی کتب نسخه ۱/۱ با مرجه استنادی دفاع نموده ام بنیوسله منهد می شوم.

۱) این پایان نامه ارساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران نامی از پایان نامه کتاب مقاله و... استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده ام.

۲) این پایان نامه ارساله فیلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت تحصیل قصد استفاده و هرگونه بهره برداری از چاپ کتاب، تیت اختراع و... از این پایان نامه ارساله داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴) چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیریم و دانشگاه قم مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

فاطمه یزدانی جو  
تاریخ و امضاء

گواهی امضاء  
صحت امضای دانشجو مورد باید میباشد.

تعمینده تحصیلات تکمیلی و نظارت علمی  
حمیده خانم عبداللهی علی بیگ  
تاریخ و امضاء

تلفنی  
کو، چاده قدیم اسطوخودوس  
دانشگاه قم  
کد پستی: ۳۷۱۶۱۳۳۶۱۱  
تلفن: ۳۲۸۵۳۳۱۱  
فکس: ۳۲۸۵۳۳۱۱  
معاونت آموزشی: ۳۲۸۵۳۳۱۱  
معاونت اداری: ۳۲۸۵۳۳۱۱  
معاونت دانشجویی: ۳۲۸۵۳۳۱۱

## تقدیم به:

به ساحت مقدس خانم فاطمه معصومه (س)

## تقدیر و تشکر:

به نام آفریدگار پاك كه انسان را از خاك آفرید. و به واسطه عقل بر تمام موجودات رحجان داد. و آنگاه دانش را وسیله اي تكامل عقل قرار داد. بزرگ پروردگار را سپاس كه به ما استعداد آموختن عطا كردی با تشكر از استاد محترم جناب آقای دكتر علیرضا ابراهیمی كه اینجانب را در تهیه این پایان نامه یاری نمود. از خداوند متعال پیروزی و موفقیت روز افزون ایشان را خواستارم و از اساتید محترم دكتر امیدي فرد و خانم دكتر عبدالهي كه بند را راهنمایی كردن تشكر ویژه دارم. در آخر بر خود لازم می دانم كه از پدر و مادر مهربانم كه هموار مشوق حیات علمی من هستند و ایمان و زندگی را از مکتبشان آموختم قدر دانی کنم .

## چکیده:

کار کودکان از دیدگاه فقه اسلامی :

از منظر اسلام کار و سعی برای اداره زندگی، از اهمیت و شکوه بسیار بالایی برخوردار بوده و در آیات و روایات زیادی بر اهمیت آن تاکید شده است. کار کودکان می تواند در بردارنده تبعات و پیامدهای سازنده و مثبت ویا منفی و پیامدهای ناگواری باشد ، لذا این گونه تبعات و پیامدها مورد التفات قرار می گیرد. کودکان سرمایه های اصلی انسانی برای پیشرفت و توسعه هر کشوری هستند. و در صورتی که کودکان از رشد جسمی روانی و اجتماعی خوبی برخوردار نباشند نمی توانند بزرگسالی خوبی را نیز تجربه کنند. و در هدایت جامعه به سوی توسعه کارایی لازم را نخواهند داشت و هدف از انجام این تحقیق- شناخت خانواده به عنوان نخستین محیطی که کودکان در آن پرورش می یابد. و رفتارهای بعدی فرد فوق العاده موثر است. ۲- شناخت کار کودکان در فقه اسلامی ۳- شناخت و بررسی عناوین کودک ممیز برای کارهای که قادر به انجام آن است . بر اساس گزارش و اعلام پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران موضوعی در زمینه کار کودکان از منظر فقه اسلامی سا بقیه ای وجود ندارد . که در این رساله به آن پرداخته شده . اگر ولی کودک ممیز خود را به کاری که قادر به انجام آن است اجیر قرار دهد یا به او اجازه دهد که اجیر شود اگر این کار برای کودک ضرر نداشته باشد از جهت حکم تکلیفی حرام و از جهت حکم وضعی باطل است. اما اگر اجازه سرپرست کودک برای کار غیر مضر یا کار غیر حرام به گفته همه فقها این دسته از کار کودک مکروه است زیرا اجیر کردن کودک بدون رضایت ولی شرعی او حرام است و فقها در مباحث فقهی اثبات کرده اند مرتکب حرام می شود. سزاوار تعزیر می باشند. و راهکارها و پیشنهادات برای حمایت از کودکان که به چند مورد اشاره شده ۱- حمایت اجتماعی شامل خدماتی که مانند خدمات بهداشتی، درمانی، آموزشی و تحصیلی تسهیلات بهداشتی عمومی بهداشت محیط و سایر خدمات ۲- برنامه استخدام عمومی هدف اغلب برنامه های استخدام عمومی و اشتغال زایی برای افراد بزرگسال خانواده در درجه دوم کمک به ترمیم زیر ساخت های عمومی و گسترش خدمات اولیه . روش تحقیق تحلیلی توصیفی می باشد و از طریق کتابخانه و سایت های اینترنتی.

**کلیدواژه ها:** کار، کودکان ، فقه اسلامی، حکم ، اهلیت.

## فهرست مطالب

عنوان  
صفحه

1	مقدمه.....	1
4	1. بیان مسأله.....	4
7	2. ضرورت تحقیق.....	7
8	3. سابقه و پیشینه تحقیق.....	8
8	4. سؤالات.....	8
8	4-1. سؤال اصلی.....	8
8	4-2. سؤالات فرعی.....	8
9	5. فرضیه‌های تحقیق.....	9
9	6. جنبه جدید بودن تحقیق.....	9
9	7. روش تحقیق.....	9

## فصل اول: مفاهیم و کلیات

### 1- مفاهیم

13	1-1. تعریف کار و اصطلاحی کار.....	13
13	1-1-1. تعریف حقوقی کار.....	13
13	1-1-2. تصرفات در لغت.....	13
13	1-1-3. اهلیت در لغت.....	13
14	1-1-4. واژه شناسی حواله در لغت.....	14
14	1-1-5. تعریف لغوی هبه.....	14
14	1-1-5-1. تعریف اصطلاحی هبه.....	14
14	1-1-6. صدقه در لغت.....	14
14	1-1-7. وصیت در لغت.....	14
14	1-1-7-1. تعریف لغوی.....	14
15	1-1-7-2. تعریف اصطلاحی وصیت.....	15
15	1-1-8. ضمانت در لغت.....	15
15	1-1-9. وقف در لغت.....	15
15	1-1-10. واژه شناسی رهن.....	15
15	1-1-11. تعریف لغوی کودک.....	15
16	1-1-11-1. شروع کودکی از منظر قرآن.....	16
15	1-1-11-2. مفهوم بلوغ و رشد.....	15



- 16.....1-1-11-3 دوران کودکی از دیدگاه علما
- 16.....1-1-11-4 نظر اکثر فقها در مورد کودک
- 16.....1-1-11-5 کودک در اصطلاح فقه
- 18.....1-1-11-6 تعریف حقوقی کودک در ایران
- 19.....1-1-11-7 تعریف کودک از نگاه اسناد بین‌المللی
- 18.....1-1-12 تعریف کار کودک و علل آن
- 19.....1-1-12-1 تاریخچه کار کودکان در ایران
- 20.....1-1-13 آن کودک یک کودک کار نامیده می‌شود
- 21.....1-1-14 کار کودکان بسیار رایج است و می‌تواند شامل
- 21.....1-1-14-1 سیره عملی انبیا الهی و معصومین درباره اهمیت کار:
- 22.....1-1-14-2 روایات در مورد کار
- 23.....1-1-14-3 نقش مؤثر خانواده بر پدیده کار کودکان:
- 24.....1-2 دوم کلیات
- 24.....1-2-1 کار و تلاش در قرآن فقه:
- 25.....1-2-1-1 روایات در مورد کار:
- 25.....1-2-1-2 کار کودک از دیدگاه حقوق اسلامی:
- 26.....1-2-1-3 دیدگاه فقه اسلامی در مورد کار کردن کودکان:
- 27.....1-2-1-4 دیدگاه قرآن درباره کار کردن کودکان
- 27.....1-2-1-5 آیات

- 28.....1-2-1-6 روایات
- 29.....1-2-1-7 عقل در مورد کار کردن
- 30.....1-2-1-8 حصه (بهر) از کار کردن کودک:
- 30.....1-2-2 کار کردن کودکان در ایران:
- 31.....1-2-3 جنبه منفی اجتماعی و اقتصادی کار کودکان
- 31.....1-2-4 عوامل مؤثر در شکل‌گیری کار کودک:
- 32.....1-2-4-1 علل بی‌محرک:
- 32.....1-2-4-2 علل نا پدید:
- 32.....1-2-4-3 علل بنا:
- 32.....1-2-5 ویژگی‌های کار کودکان:
- 32.....1-2-6 تاثیر کار در رشد معنوی و تربیت کودکان:
- 34.....1-2-6-1 جنبه اثباتی اجتماعی استعماری کار کودکان
- 34.....1-2-6-2 پیامدهای کار کودکان:
- 34.....1-2-6-3 پیامدهای مثبت:
- 34.....1-2-6-4 پیامدهای منفی:
- 35.....1-2-6-5 پیامدهای درکی:
- 35.....1-2-6-6 پیامدهای عاطفی و روانی:

- 36-7-2-1. پیامدهای اخلاقی و اجتماعی.....
- 36-7-2-1. آئین‌نامه خاص برای حفاظت از کودک.....
- 39-7-2-1. قوانین مربوط به کار کودکان و نوجوانان:.....
- 39-7-2-2. قانون پشتیبانی از کودکان و نوجوانان:.....
- 35-7-2-3. بعضی دیگر از این حقوق در پیمان‌نامه عبارتند از:.....
- 40-8-2-1. قانون کار ماده ۷۹.....
- 40-8-2-1. قانون کار ماده ۸۵.....
- 41-8-2-2. اعلامیه جهانی ۱۹۵۹.....
- 42-8-2-3. حق برخورداری از آموزش و پرورش:.....
- 44-8-2-4. آمار کار کودکان در جهان:.....
- 45-8-2-5. اثر گذاری کار بر کودک:.....
- 46-9-2-1. بررسی مشکلات کودکان:.....
- 46-9-2-1. مشکلات اجتماعی.....
- 46-9-2-2. مشکلات فیزیکی.....
- 47-9-2-3. مشکلات روانی.....

## فصل دوم: مبانی کار کودکان در فقه

- 49-2-1-1. نظر فقها در مورد اهلیت کودکان برای انجام کار تصرف در اموالشان.....
- 49-2-1-1-1. تعریف فقها از تصرف:.....
- 49-2-1-1-1-1. فقهای دیگر درباره تصرف:.....
- 49-2-1-1-1-1-1. آیات قرآن مرتبط با تصرف:.....
- 51-2-1-1-1-1-1-1. روایات مرتبط با بحث تصرف:.....
- 51-2-1-1-1-2. اجماع در مورد تصرف:.....
- 51-2-1-1-1-3. برخی از فقهای مخالف:.....
- 51-2-1-1-2. تصرف و اهلیت داشتن از دیدگاه فقه حقوق.....
- 52-2-1-1-2-1. نا اهل یا نداشتن اهلیت.....
- 52-2-1-1-2-1-1. اهلیت دوگانه است.....
- 52-2-1-1-2-1-2. اهلیت تمتع:.....
- 53-2-1-1-2-1-3. اهلیت استیفا:.....
- 54-2-1-1-3. تعریف حقوقی تصرف:.....
- 54-2-1-2. حیظه تصرف:.....

- 54.....2-1-2-1. تصرفات مالیه: تصرفات مالیه:
- 55.....2-1-2-2. تصرفات غیر مالیه: تصرفات غیر مالیه:
- 55.....2-1-2-3. تصرفات مالی: تصرفات مالی:
- 55.....2-1-2-3-1. منابع فقهی دسته بندی از مراحل رشد عقلی انسان:
- 55.....2-1-2-4. نظر اکثر فقها، در مورد رشد و بلوغ:
- 55.....2-1-2-4-1. اهلیت: اهلیت:
- 55.....2-1-2-5. خرید و فروش به وسیله کودک: خرید و فروش به وسیله کودک:
- 56.....2-1-2-6. در مورد بطلان و ادله آن: در مورد بطلان و ادله آن:
- 56.....2-1-2-7. نظر مشهور فقیهان چیست: نظر مشهور فقیهان چیست:
- 57.....2-1-2-8. فرضیه صحت: فرضیه صحت:
- 57.....2-1-2-9. دلیل صحت: دلیل صحت:
- 57.....2-1-2-9-1. قرآن: قرآن:
- 58.....2-1-2-9-2. اگر با اجازه ولی: اگر با اجازه ولی:
- 58.....2-1-2-9-3. سبب صحت: سبب صحت:
- 58.....2-1-2-10. روایات نقل شده است: روایات نقل شده است:
- 59.....2-1-2-11. سیره منتشره: سیره منتشره:
- 59.....2-2. سایر نظریات محققین در مورد معامله کودکان: سایر نظریات محققین در مورد معامله کودکان:
- 61.....2-2-1. معامله با کودکان در زمینه مال: معامله با کودکان در زمینه مال:
- 62.....2-2-1-1. اندیشه فقهای امامیه در مورد اهلیت ممیز: اندیشه فقهای امامیه در مورد اهلیت ممیز:
- 62.....2-2-1-2. اکثر حقوقدانها شرط شکل‌گیری اهلیت قابل استیفا را منوط به لحاظ سه شرط کرده: اکثر حقوقدانها شرط شکل‌گیری اهلیت قابل استیفا را منوط به لحاظ سه شرط کرده:
- 62.....2-2-2. نظریه برخی از فقهای امامیه، در مورد معاملات صغیر ممیز را با اجازه ولی: نظریه برخی از فقهای امامیه، در مورد معاملات صغیر ممیز را با اجازه ولی:
- 63.....
- 62.....2-2-2-1. رأی فقهای اهل سنت در مورد اهلیت ممیز: رأی فقهای اهل سنت در مورد اهلیت ممیز:
- 66.....2-2-2-2. معامله توسط کودک در حقوق مدنی ایران: معامله توسط کودک در حقوق مدنی ایران:
- 66.....2-2-2-2-1. اهلیت تمتع: اهلیت تمتع:
- 67.....2-2-2-2-2. اهلیت استیفا: اهلیت استیفا:
- 67.....2-2-2-3. کار کودک در خانواده: کار کودک در خانواده:
- 68.....2-2-2-4. نظر فقها در مورد کار کودک همراه ادبیت و آزار: نظر فقها در مورد کار کودک همراه ادبیت و آزار:
- 69.....2-2-2-5. نهی از کسب کار کودک: نهی از کسب کار کودک:
- 70.....2-2-2-6. سیره منتشره: سیره منتشره:
- 70.....2-2-3. آیات که در مورد ضرر وارد شده: آیات که در مورد ضرر وارد شده:
- 71.....2-2-3-1. حدیث لا ضرر ولا ضرار نفی ضرر: حدیث لا ضرر ولا ضرار نفی ضرر:
- 71.....2-2-3-2. مفاد ضرر: مفاد ضرر:
- 67.....2-2-3-3. قاعده لاضرر: قاعده لاضرر:
- 71.....2-2-3-4. اطلاق ادله: اطلاق ادله:

2-2-3-5	مکان لا ضرر بعنوان دستور رفتاری افراد و ممانعت اضرار به دیگری.	72
2-2-4	از منظر فقه نفی عسر و حرج:	72
2-2-4-1	«حرج»	73
2-2-4-2	تطبيق قاعده عسر و حرج بر موضوع کار کودکان	73
2-2-4-3	روایات:	74
2-2-4-4	مفاد ادله قاعده «الحرج»:	74
2-2-5	در این جا به حقوق کودکان کار می‌پردازیم.	74
2-2-5-1	حق حیات:	75
2-2-5-2	دلیل عقل:	77
2-2-5-3	دلیل اجماع:	77
2-2-5-4	از دیدگاه فقها:	77
2-2-5-5	کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹	78
2-2-5-6	قیاس تطبیقی:	78
2-2-5-7	ماده ۶ این پیمان‌نامه حقوق کودک:	73
2-2-5-8	حق سلامت:	79
2-2-5-8-1	قرآن در مرتبط به بحث:	79
2-2-5-8-2	روایات در مرتبط با بحث	80
2-2-5-8-2-1	برگزیدن همسر غریبه:	80
2-2-5-8-2-2	روایت:	80
2-2-5-8-3	فقه و دیدگاه فقها:	74

2-2-6	به خدمت گرفتن افراد زیر 15 سال در نیروهای مسلح	81
2-2-6-1	در قانون جمهوری اسلامی ماده ۸۳	82
2-2-6-2	مواد مخاطره‌آمیز:	83
2-2-7	ارزش کار و کارگر در اسلام	85
2-2-7-1	وظایف متقابل کارگر و کارفرما	85
2-2-7-2	پی برادری و تعاون:	86
2-2-7-3	رابطه بدون بهره‌گیری:	86
2-2-7-4	حق‌های اجتماعی برابرند:	87

- 87.....2-2-8 حدیث مرتبط با حقوق کارگر:.....
- 87.....2-2-8-1. مهم‌ترین حقوق کارگر عبارتند از حق الزحمه:.....
- 87.....2-2-8-2 منصفانه و متعارف.....
- 87.....2-2-8-3. مشخص کردن حق الزحمه به طور روشن:.....
- 88.....2-2-8-4 ندادن حق الزحمه به وقت.....
- 88.....2-2-8-5 زیر فشار نبودن کارگر:.....
- 81.....2-2-8-6 حقوق بازنشستگی در حقوق سالمندی.....
- 81.....2-2-8-7. نظم و قوانینی در شریک شدن و سود.....
- 89.....2-2-9: پیشنهاد سازمان بین‌المللی کار:.....
- 90.....2-2-9-1. از ابتدای اجلاس صلح و رسای ۱۹۱۹.....
- 82.....2-2-9-2. از اجلاس صلح و رسای تا ابتدای جنگ جهانی دوم ۱۹۳۹۲.....
- 91.....2-2-9-3. پیمان‌نامه (مقاوله‌نامه).....
- 92.....2-2-9-4. توصیه‌نامه‌ها.....
- 92.....2-2-9-5: آگهی جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸.....
- 84.....2-2-10. معین کردن حداقل سن کار.....
- 84.....2-2-10-1. ممانعت از بردگی.....
- 93.....2-2-10-2. ممانعت اشتغال به کارهای مضر.....

### فصل سوم:

#### نظریات مختلف فقها در زمینه انواع کار کودکان و میزان اهلیت استیفاء آنها

- 96.....3-1. حواله.....
- 96.....3-1-1. حواله در اصطلاح فقیهان:.....
- 96.....3-1-1-1. نظر مشهور فقیهان در این مورد:.....
- 96.....3-1-1-1-1. از شروط صحیح بودن حواله:.....
- 97.....3-1-1-2. اقدام کودک ممیز با اذن ولی.....
- 97.....3-1-1-3. حواله در حقوق مدنی:.....
- 98.....3-2. ضمانت.....
- 98.....3-2-1. هدف از ضمان در اصطلاح فقه و حقوق مدنی:.....
- 98.....3-2-2. ارکان ضمانت:.....
- 98.....3-2-3. صحیح نبودن ضمانت کودک:.....
- 98.....3-2-4. کودک مجاز به ضمانت هست:.....
- 99.....3-2-5. با اجازه ولی کودک می‌تواند ضمانت کند:.....

- 99.....دیدگاه مشهور بین فقیهان: 3-2-6
- 99.....تئوری برخی از فقها: 3-2-7
- 99.....ضمانت کردن کودک: 3-2-8
- 100.....ضمانت در حقوق مدنی: 3-2-9
- 101.....هبه: 3-3
- 100.....تعریف هبه از منابع حقوقی: 3-3-1
- 101.....نظر فقها در این مورد: 3-3-2
- 102.....نظر مشهور فقها در مورد هبه: 3-3-3
- 101.....بعضی دیگر از فقها آنرا مجاز و بعضی دیگر غیرمجاز می‌دانند. 3-3-3-1
- 103.....هبه در حقوق مدنی: 3-3-3-1-1
- 102.....صدقه: 3-3-3-4
- 104.....نظر فقیهان در مورد صدقه: 3-3-3-4-1
- 104.....در میان فقیهان دو قول وجود دارد: 3-3-3-4-2
- 103.....در حدیث موثق: 3-3-3-4-3
- 105.....روایت: 3-3-3-4-4
- 105.....نظر مشهور فقها در مورد چیزهای پیدا شده توسط کودک: 3-3-3-5
- 105.....احکام چیزهای پیدا شده: 3-3-3-5-1
- 106.....چیزی که ارزش آن کمتر از یک درهم می‌باشد: 3-3-3-5-2
- 106.....چیزی که ارزش آن بیش‌تر از یک درهم می‌باشد: 3-3-3-5-2-1
- 104.....نظر علما در مورد چیزهای پیدا شده: 3-3-3-5-2-2
- 107.....نظر مشهور فقها: 3-3-3-5-3
- 107.....روایت صحیح از امام صادق علیه السلام در مورد چیزهای پیدا شده: 3-3-3-5-4
- 107.....احکام لقطه نسبت به کودکان: 3-3-3-5-5
- 108.....نظر بعضی از فقیهان: 3-3-3-5-6
- 108.....وقف: 3-3-3-6
- 108.....نظر فقیهان در مورد وقف: 3-3-3-6-1
- 109.....وقف در قانون مدنی: 3-3-3-6-2
- 109.....نظر فقیهان در مورد کودک غیر ممیز: 3-3-3-6-3
- 109.....نظریه عدم صحت معامله غیر ممیز بطور مطلق: 3-3-3-6-3-1
- 109.....نظریه صحت وقف کودکان ده ساله: 3-3-3-6-3-2
- 107.....فقه‌های مشهور وقف را پذیرفته‌اند: 3-3-3-6-3-3
- 110.....در حقوق مدنی وقف کودک: 3-3-3-6-4
- 110.....وصیت: 3-3-3-7
- 110.....اجماع فقها در مورد وصیت: 3-3-3-7-1
- 111.....حق موصی: 3-3-3-7-2
- 111.....نظر علما در مورد وصیت کودک: 3-3-3-7-3
- 108.....اجماع فقها: 3-3-3-7-4
- 112.....چگونگی وصیت کردن کودک: 3-3-3-7-5

پیدا

- 112.....3-3-3-7-6. بررسی وصیت کودک ده ساله:
- 112.....3-3-3-7-7. کیفیت وصیت کودک مراهق
- 109.....3-3-3-7-8. شرایط موصی بر حقوق مدنی:
- 113.....3-3-3-8. رهن
- 114.....3-3-3-8-1. نظر فقها در مورد رهن:
- 110.....3-3-3-8-2. درست نبودن رهن کودک:
- 115.....3-3-3-8-3. رهن کودک در قانون مدنی:
- 111.....3-3-3-8-4. حکم کار کردن کودک از منظر فقهای اسلام:
- 116.....نتیجه‌گیری
- 116.....راهکارها و پیشنهادات
- 118.....ضمائم
- جدول شماره ۱ چندی از پیمان‌نامه‌های که به تصویب سازمان بین‌المللی کار که ارتباط با  
 118.....حداقل سن کار ۱
- جدول شماره 2 برآورد جمعیت کودکان شاغل ۱۰ تا ۱۷ ساله برحسب جنس و نوع  
 فعالیت
- 119.....سال ۹۴ تا ۹۶
- 119.....جدول شماره 3 جمعیت کودکان شاغل در کارهای سخت زیانبخش برحسب گروه‌ها
- 119.....جدول شماره 4 وضعیت تحصیل کودکان کار
- 122.....فهرست منابع ماخذ
- 122.....1. منابع فارسی و عربی
- 138.....2. مجلات و سایت و مطبوعات
- 132.....3. منابع لاتین





## مقدمه

کار کردن کودک از نظر فقه اسلامی. زیرا کودکان به عنوان بی‌پناهترین قشر جامعه؛ که قدرت دفاع از خود را ندارند در صورتی که قربانی نابرابری‌های اجتماعی گردند و به دلایلی، از جمله فقر از تحصیل محروم و وارد چرخه کار اجباری شوند، مسیر جامعه نیز برای پیشروی به سمت توسعه پایدار با موانع دشوار روبه‌رو خواهد شد. و کار کردن کودکان از لحاظ فیزیکی، روانی، اجتماعی، اخلاقی و شخصیتی به آنها ضرر وارد می‌کند. و امکان رشد طبیعی را که شامل حق آموزش و بازی است از او سلب می‌کند. در این رساله بیان شده به اتفاق فقها کودکان را نمی‌توان برای انجام کاری اجبر کرد. و اگر ولی شرعی تحت عنوان اجاره و یا عناوین دیگر کودک ممیز را برای کاری که قادر به انجام آن است اجیر قرار دهد یا به او اذن دهد اگر این کار حرمت داشته باشد و یا به ضرر کودک باشد بی‌تردید ولی، چنین حقی را ندارد. و عمل او در فرض مذکور از جهت حکم تکلیفی حرام و از جهت حکم وضعی باطل است. و در موردهای قبلی که در زمینه کار کودکان به تحقیق پرداخته شده. خانواده بنیادی است که حامی انسان و باشگاه تعالی او بوده است.

نو بهار فرم‌گیری سنجیه انسان دوران کودکی اوست، بر این اساس قانونمند نمودن روابط و احکام خانواده، تجهیز قوانین کامل با هدف طرفداری از حقوق اعضای آن، به خصوص کودکان، لازم است. کودکان برای صیانت همه جانبه تحت ولایت قرار می‌گیرند، تمام حقوق کودکان به سرپرستان آنها واگذار می‌شود.<sup>1</sup> از این رو ولایت و صیانت در مقام اجرا، مقید به تهیه مصلحت کودک است شارع مقدس مصلحت را از حاضن و ولی طلب می‌کند. در واقع حکم شرعی به دیگری تعلق می‌گیرد که مصلحت جزیی از آن می‌باشد.<sup>2</sup>

کودک به جای اینکه زندگی عادی داشته باشد مجبور است از راه‌های دیگر گذران زندگی کند. جدائی دائمی، یاد دوری از خانواده در این خانواده‌ها پدر نقش خود را به طور شایسته نتوانسته به خوبی ایفا کند و این خانواده‌ها با مشکل معاش مواجه هستند، پدر در این خانواده‌ها در طبقه پایین تر قرار دارد و نقش سرپرستی از او اخذ می‌شود.<sup>3</sup>

1. ابوالقاسم، علیدوست، «دین، شریعت، و مصلحت»، مجله قیسات دوره ۱۶ شماره ۶۱ تاریخ نشر ابان ۱۳۹۰ ش، ص 16

2. (سوره مبارکه بقره آیه شریفه ۲۲۰) (سوره مبارکه انعام آیه شریفه ۱۵۲) محمد بن یعقوب، کلینی، اصول کافی، مترجم، حسین استاد ولی، نوبت چاپ 4، (محل نشر قم، ناشر دارالتقلین 1393) ج 5، ص ۲۰۸

3. سید حسن، حسینی، مجموعه تحلیل‌های آسیب‌های اجتماعی، در ایران، کودکان کار در خیابان، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی دانشگاه، (محل نشر: تهران، ناشر سلمان، سال چاپ 1386)، ص ۱۴۶

براین اساس عدم‌ایفای صحیح و نقش‌های خانواده، از هم پاشیدگی سازمان اجتماعی خانواده، احساس نارضایتی در فضای خانواده به خاطر مشاهده برخوردهای چون بدخلقی، ملامت، سرزنش از طرف والدین و دور ماندن کودکان از خانواده و انتخاب خیابان به عنوان منابع به دست آوردن نیازهای معیشتی او می‌گردد و کودکان برای کسب روزی در محیط بیرون از خانواده مجبور به فعالیت می‌شوند.<sup>1</sup>

امروزه جمعیت جهانی به این ایمان رسیده‌اند که یکی از ملزومات توسعه پایدار برقراری عدالت و برطرف کردن نابرابری‌ها می‌باشد. کار کودکان و کوشش برای کاهش و توقف آن خیلی زیاد مهم است. کار کودکان به سلامت جامعه و فرد آسیب می‌رساند. کودکان بسیاری در سراسر جهان هستند که قربانی کار زود هنگام می‌شوند، تلاش برای کاهش و توقف کار کودکان از سالها پیش شروع کرده‌اند؛ سازمان جهانی کار کنوانسیون در سال ۱۹۹۹ میلادی حداقل سن استخدام را مشخص کرد و به موجب آن به کارگیری کودکان زیر ۱۵ سال ممنوع اعلام کرد و برای مشاغل سخت نیز کودکان زیر ۱۸ سال نباید استخدام شوند.<sup>2</sup>

کار کودک به فعالیت‌های گفته می‌شود. که به سلامت روح، جسم و روان کودک آسیب وارد می‌کند و حق آموزش و تحصیل از او گرفته می‌شود. برای مثال باعث محرومیت وی از رفتن به مدرسه یا کنار گذاشتن تحصیل و التزام و اجبار به کار سنگین و طولانی هم زمان با تحصیل<sup>3</sup>.

یکی از مسائل اجتماعی که برپایه کنوانسیون حقوق کودک کار کودک می‌باشد. این مسائل اجتماعی از قدیم به راه‌های مختلف وجود داشته مسأله‌ای که براساس دو مولفه به صورت رسمی کشورهای مختلف توصیف شده است. ۱- نوع کار ۴ سپس حداقل سن مناسب برای آن کار نوع کار یعنی کودک در هر فعالیتی که مشغول به کار هست که رشد او دچار اختلال می‌کند و سن مناسب برای کار یعنی کودک کاری انجام می‌دهد که مطابق با اسناد بین‌المللی نیست و زیان آور محسوب می‌شود.<sup>5</sup> کودکی که حاوی این دو فاکتور است کودک کار نامیده می‌شود در جوامع امروزی کار کودک مسأله‌ای سازمان یافته با ریشه‌هایی پیچیده است که آن رادربخش‌های فرهنگ‌های مختلف به یک مسأله جهانی تبدیل کرده بی‌ثباتی اجتماعی، فقر، کمبود آگاهی تحصیلات پایین، برنامه ضعف اجتماعی و فرهنگ نا کافی برای شغل مناسب برخی از دلیل کار کودکان در سراسر جهان به شمار می‌رود. سازمان بین‌المللی کار در گزارش سال ۲۰۱۸ نشان می‌دهد تقریباً ۲۰۸ میلیون کودک در جهان کار می‌کنند که از میان آنها ۱۵۰ میلیون قربانی کار کودک هستند

---

1. علی، قاسمی، <<آسیب‌ها و عوارض اجتماعی ریشه یابی پیشگیری، درمان، >> فصل‌نامه علمی پژوهشی انتظام اجتماعی، شماره دوم، (پاییز ۱۳۸۸)، ص ۵۶  
2. علی، خدایی، کارپنهان کودکان، آریژ قرمز برای نهادها و مسئولان، خیرگزاری اینلنا (۱۳۹۷).

3. Child Labour.

4. Lo\_2017.GlobaLes timatesofchild Labour: ResLtsand trends,2012\_2016. Geneva:International Labour or ganization Genera.

5. Unicef 2002.innocenti digestchilddomestic work.

و تقریباً ۷۳ میلیون نفر از آن به کارهای زیان آور و خطرناک مشغول هستند این آمار نشانگر آن است که هر ۱۰ کودک در جهان ۱ نفر کودکان کار است. فقر بدسرپرستی و بی‌سرپرستی بیکاری خانواده و علاقه به کار جز عوامل کار کودکان می‌باشد. مشکلات سلامت، تغذیه مناسب محرومیت از تحصیل تجربه خشونت انواع مخاطرات (شبهه پیامدهای ناخوشایند و منفی) به دست آوردن نیازهای اولیه خانواده و ارتقای شغلی حرفه آموزی پیامدهای کار کودکان (شبهه پیامدهای مثبت و خوشایند) الگو زمینه‌ای پژوهشی‌اند. از نگاه تمامی کنشگران کلیدی. یعنی خود کودکان والدینشان کارفرمایان، فعالان و متخصصین حوزه کودکی، سازمان‌ها و ارگانه‌های مرتبط با حوزه کودکان. تعداد بیشماری از کودکان به دلیل زیاد شدن کوچک شدن سفره‌هایشان از تحصیل و درس محروم شده به چرخه کار پیوسته‌اند همه می‌دانند که برای ریشه کن کردن کار کودک، به طور کلی، مهم‌ترین آنها رفع کامل فقر است تا زمانی که این مایحتاج مهیا نشود. برنامه ریزی برای کاهش کار کودک به جایی راه نخواهد برد. به اتفاق فقها، کودک نمی‌تواند برای انجام و کار اجیر شود. ولی اگر ولی شرعی او تحت عناوین دیگری کودک ممیز را برای کاری که قادر به انجام آن است اجیر قرار دهد. یا به او اجازه دهد، اگر این کار حرمت داشته باشد یا به ضرر کودک باشد، بی‌شک ولی، چنین حقی ندارد و عمل او بر فرض از جهت حکم تکلیفی حرام از جهت حکم وضعی با ظل است

فقه‌های اسلامی تمیز را نیز چنین بیان کرده‌اند که در این دوره فرد به طور اختصار از لزوم عقود و معاملات سر در می‌آورد. متوجه می‌شود که در یک معامله خرید و فروش فروشنده کیست؟<sup>1</sup> کودک تمیز در این دوره هنوز به رشد اکبر قانونی نرسیده ولی به طور سنی می‌تواند بد و خوب را از هم تشخیص دهد.<sup>2</sup> موسوعه فقه اسلامی تعریفی از ممیز از شهید ثانی نقل کرده: ممیز کسی است که در وضعیتی که وضوح و شفافیت موضوع به صورتی باشد که اکثر مردم بتواند ضار را از نافع و نافع را از نافع متوجه بشوند.<sup>3</sup> در ماده ۲۱۲ قانون مدنی آمده معامله غیر بالغ باطل است. ولی چون در این مورد استثنا شده هیچ ضرری از تملک بلاعوض متوجه صغیر نمی‌شود قانون مدنی به صغیر ممیز اجازه تملک بلاعوض داده مانند قبول صلح بلاعوض و قبول هبه و حیازت مباحات می‌تواند انجام دهد. (ماده ۱۲۱۲ قانون مدنی) ممیز کسی است که بتواند ضرر و نفع خود را متوجه شود ولی صغیر غیر ممیز این شناخت را ندارد نمی‌تواند بین نفع و ضرر خود از یک دیگر فرق گذارد.<sup>4</sup> می‌گوید. کودکی که سود و زیان خود را تشخیص دهد. ممیز است و کودکی

- 
1. سید محمد، بجنوردی، «بررسی مفهوم و معیار کودکی در تفکر اسلامی و قوانین ایران برای بهره برداری از حقوق مربوطه»، **مجله متین**، شماره 21، زمستان، سال ۱۳۸۲، صص ۳۳، ۳۵
  2. «همان، سید محمد، بجنوردی، ص 34»
  3. محمود، هاشمی شاهرودی، و دیگران، **موسوعه الفقه الاسلامی طبقاً لمذهب اهل ال بیت**، نوبت چ 1، (محل نشر: قم، ناشر: موسسه دائره المعارف فقه اسلامی، سال نشر 1436 ق)، ج ۲، صص ۲۴۳
  4. سید حسن، امامی، **حقوق مدنی**، نوبت چاپ: 1، (محل نشر: تهران، ناشر: انتشارات اسلامی، جلد 1، صص ۲۰۵، ۲۰۴)

که به این حد هم نرسیده باشد غیر ممیز و تشخیص سود و زیان خود را نداند مانند کودکان شیرخوار \_ بچه‌های سه و چهار ساله<sup>1</sup>.

از کلمات فقها در باب‌های مختلف می‌شود استفاده کرد، که هدف آنان از کودک ممیز کودکی است که به طور اختصار معنای کلمات را متوجه می‌شود و قادر می‌باشد. بعضی از امور را از بعضی دیگر تشخیص می‌دهد به این معنا سود زیان خود را متوجه می‌شود معنای معامله و عقد را متوجه می‌شود و توانایی تصرفات بعضی از اموال خود و دیگران را انجام دهد. واراده و قصد دیگران را متوجه می‌شود.<sup>2</sup>

در قرآن کریم در آیه استیذان آمده « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَ الَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ »<sup>3</sup>

«4. تعبیر رسیدن به سن تمیز<sup>5</sup> در اقوال فقیهان اموری مانند صید و ذبح وصیت که اینان آن را به تشخیص بدو خوب منوط کرده که ربطی به خوب و بد به معنای حسن و قبح ندارد. واضح هست که این حسن و قبح نمی‌نامند. بلکه نافع یا مضر خیر و شر می‌نامند. زیرا حسن و قبح نما دینی هستند که ناظر به هنجارها می‌باشد به مقام توصیف یا عبارتی چون درست مفید مضر وصف می‌شوند.

کودک ممیز غرض از کودک ممیز در پاره‌ای از احکام به آن اشاره می‌شود کودکی می‌باشد که خود و بد را متوجه می‌شود. ولی به سن تکلیف نرسیده. و اگر از اوسوالی کنی می‌تواند پاسخ درست دهد. فرق آن را می‌داند ممکن است در افراد مختلف فرق داشته باشد شاید پسر ۱۴ ساله‌ای در جای زندگی کند که هنوز ممیز نیست ولی فردی در جای دیگر با داشتن ۹ سال ممیز باشد. پس تمیز بودن کاری به سن و سال ندارد. به تشخیص بچه مرتبط است کودک ممیز که قادر به انجام کار است

## 1- بیان مسأله

از منظر اسلام کاروسعی برای اداره زندگی، از اهمیت وشکوه بسیار بالایی برخوردار بوده ودرایات و روایات زیادی بر اهمیت آن تأکید شده است. کار کودکان می‌تواند در بردارنده تبعات و پیامدهای سازنده ومثبت ویا منفی و پیامدهای ناگواری باشد، لذا بااین گونه تبعات پیامدها مورد التفات قرار گیرند به اتفاق فقها کودکان اهلیت تصرف در مال خود وکار خود را ندارند بنابراین نمی‌توان برای انجام کار اجیر شود.

1. قدر الله، انصاری، و دیگران احکام وحقوق کودکان در اسلام، نوبت چاپ: 1، (محل نشر: تهران، ناشر: قم، مرکز فقهی ائمه اطهار، سال نشر ۱۳۹۲) جلد 1، ص ۵۹

2. همان، ص 65.

3. <<سوره نور، شماره ایه / 58. >>

4. <<سوره نور، شماره ایه / 58. >>

5. سید محمد، فاضل مقداد، کنز العرفان، فی فقه القرآن، نوبت چاپ 2 (محل نشر، ناشر: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، سال نشر ۱۴۲۵ق، ج 2. ص 224

3. ناصر، مکارم شیرازی، النوار الفقاعه، (کتاب النکاح)، نوبت چاپ اول، (محل نشر: قم، ناشر:

انتشارات موسسه الامام علی، سال نشر 1425ق = 1386)، شماره جلد 3، ص 109، ص 110